

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОВТОРІВ

В РОМАНІ ГЕРТИ МЮЛЛЕР „ГОЙДАЛКА ДИХАННЯ“

У статті досліджено основні функції повторів у контексті їх прагматичної спрямованості на основі роману Герти Мюллер «Гойдалка дихання». В ході проведеного стилістичного аналізу твору було розглянуто повтори в якості маркерів зв'язності та цільності роману, створення ритму художнього твору та підсилення прихованих смислів підтексту.

Ключові слова: цілісність та зв'язність тексту, ритм художнього твору, слова-лейтмотиви, анафора, епіфора, паралельні конструкції.

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПОВТОРОВ В РОМАНЕ ГЕРТЫ МЮЛЛЕР

«КАЧЕЛИ ДЫХАНИЯ»

В статье исследованы основные функции повторов в контексте их прагматической направленности на основе романа Герты Мюллер «Качели дыхания». В ходе проведенного стилистического анализа произведения были рассмотрены повторы в качестве маркеров связности и цельности романа, создания ритма художественного произведения и усиления скрытых смыслов подтекста.

Ключевые слова: целостность и связность текста, ритм художественного произведения, слова-лейтмотивы, анафора, эпифора, параллельные конструкции.

INTERPRETATION OF REPETITIONS IN THE NOVEL

«THE HUNGER ENGEL» BY HERTA MÜLLER

This article deals with the attempt to give an interpretation of Herta Müller's novel «The Hunger Engel» considering the importance of repeated elements of the work. Much attention is given to the researching of the basic repetition functions in the context of the pragmatic orientation. In the course of stylistic analysis of the novel article gives a detailed analysis of repetitions as markers of coherence and

integrity of the novel, as a strengthening of the hidden meanings, as a rhythm creation of the artistic work. The book «The Hunger Engel» by Herta Müller is perceived by a reader as a single plexus, both in terms of cohesion and coherence due to this stylistic device. Perforating metaphors “sew together” the text. Repeating on different stages of the work, they come up with an incremental value and a strong pragmatic emphasis. Rhythm – the most important phenomenon of semantic sphere of the language – it expresses fuller and richer the inner state of a person. Based on the artistic ordering of syntactic groups, on the repetition element and syntactic parallelism, novel’s rhythmization creates the effect of a certain kind of swinging, balancing between inhalation and exhalation, life and death, which are metaphorically stated in the title of the work.

Exemplified fragments of the text demonstrate a high degree of the influence of the repetition on non-verbal intellect of the reader, his lyrical mood.

Keywords: the integrity and coherence of the text, the rhythm of the artistic work, words-leitmotivs, anaphora, epiphora, parallel constructions.

Вона пише самотньо і поетично про свавілля державного терору та диктатури. Події трансформує у внутрішні світи, намагається через занурення у психологічний стан свого героя передати глибину руйнації індивіда в умовах терору, осягнути ту нульову точку, від якої починається відлік людини як істоти свідомої та моральної. Мова йде про сучасну німецькомовну письменницю, яка народилася та виросла у Румунії, Герту Мюллер. Письменниці належать численні повісті, оповідання, романи та вірші, для яких характерна насиченість лексико-стилістичними засобами виразності, глибока метафоричність, символізм та схильність до оказіональних новоутворень.

Серед всього розмаїття лексико-стилістичних засобів, що так активно використовуються письменницею, ми б хотіли зупинитися на прийомі повтору, який за інтенсивністю свого вживання не поступається творам В. Борхерта – майстру оперування цією художньою фігурою.

На сьогоднішній день підходи до розгляду повторів змінили свою традиційну спрямованість (граматичну, експресивно-стилістичну, семантичну). Науковці розглядають повтори в якості маркерів зв'язності та цілісності художнього тексту, засобів утворення його індивідуального ритму, як знаки-індекси, що приховують певні підтекстові смисли, інтенсифікуючи та поглиблюючи задум автора. [1; 2; 3; 4]

Проблема зв'язності і цілісності тексту є однією з кардинальних у річущі досліджень структури тексту. У художньому творі ці поняття реалізуються у вигляді двох явищ: когезії та когерентності. Когезія являє собою механізм зчеплення мікроструктур в горизонтальному напрямку. Когерентність, яка формує цілісність тексту, його загальний зміст та ідею за допомогою взаємодії комунікативних, смислових і структурних чинників, є механізмом зв'язку між мікроструктурами і макроструктурою всього тексту. Повтор у даному контексті є одним з текстоутворюючих засобів. [3,с.51]

Аналіз останніх досліджень у сфері лінгвістики тексту дозволяє зробити висновок, що позначена нами проблема зв'язності і цілісності тексту нерозривно пов'язана з темою прихованих смислів. Виконуючи функцію естетичного впливу на читача за рахунок прихованої інформації, художній твір змушує реципієнта побачити, а скоріше, відчутти на інтуїтивному рівні, зашифроване автором послання з опорою на наявний досвід. Декодування здійснюється при актуалізації читачем найбільш значущих елементів тексту, так званих прийомів висунення (І.В.Арнольд). Серед таких слід виділити «сильні позиції» (назва, епіграф, початок і кінець твору), у зв'язку з тим, що вони несуть значуще ідейне завантаження. Особливу роль при цьому, як справедливо зазначає Облачко І.Ю, грає смисловий повтор, завдяки якому здійснюється вертикальна інтеграція тексту: художнє слово, входячи в цілий ряд контекстів, акумулює прихований сенс, набуває символічного звучання. [4, с. 5]

У контексті сказаного роман Герты Мюллер «Atemschaukel» є яскравим прикладом аккозональних авторських символів, що кодують

інтенції талановитої письменниці. Розглянемо сказане більш детально на конкретних текстових фрагментах.

Як вже зазначалося, початок і кінець твору виступають для читача тією межею, яка визначає момент їх входження у фіктивний світ книги і відповідно момент виходу з нього. Чим же зустрічає "Гойдалка дихання" свого читача: вже перша сторінка твору демонструє цілу низку анафорических повторів на тлі контактних зв'язків: «*Alles, was ich habe, trage ich bei mir. Oder: Alles Meinige trage ich mit mir. Getragen habe ich alles, was ich hatte. Das Meinige war es nicht*». [5,с. 4] Триразове анафорічне повторення слів «alles», «trage», «mir / meinige на фоні останнього заперечувального речення – « Das Meinige war es nicht » – створює враження парадоксальної реальності, світу, в якому місце близьких займають чужі речі. Майже такі ж анафоричні повторення завершують роман, підводячи таким чином підсумок твору: «*Ich habe auch schon mit der Teekanne getanzt. Mit der Zuckerdose. Mit der Keksschachtel. Mit dem Telefon. Mit dem Wecker. Mit dem Aschenbecher. Mit dem Hausschlüssel. Mein kleinster Partner ist ein abgerissener Mantelknopf*». [5, с. 296] Еліптичні речення демонструють глибоку самотність знищеної людини. Конструкція «tanzen mit» перекладається словником Дудена як «взаємодія та взаємозв'язок людей під час виконання певної дії» (drückt die Gemeinsamkeit, das Zusammensein, Zusammenwirken mit einem oder mehreren anderen bei einer Tätigkeit). Однак, реальність виступає зовсім іншою: головний герой, Леопольд, не в змозі позбутися болючих спогадів навіть через багато років після повернення з трудового табору, а його відчуженість та замкнутість відштовхують інших. Повторення частки «mit» підкреслює цілковиту самотність протагоніста, у якого не залишилося ні друзів, ні близьких людей. [6,с.138]

Ще одним ключем декодування зашифрованих посилів Герти Мюллер є її «метафоричні коди», які повторюються на різних етапах оповіді, втім, кожного разу у зовсім оновленому значенні та з більш акцентованою прагматикою. Слова-лейтмотиви отримують додаткові коннотації під

впливом контекстних зв'язків, набувають узагальнено-символічного значення, а з ним високу смислову й емоційну насиченість. Саме вони зшивають роман, перетворюючи його в єдиний простір – світ табірної засланця. Так, яскравим прикладом наскрізної метафори є образ «білого зайця» – знаку долі, що несе різну конотацію в залежності від обставин дії. При першому згадуванні заєць порівнюється зі спалахами вогню у главі «Ersatzbruder»: *«die Flamme springt wie ein weißer Hase durch einen gelben Hasen. Dann springt der gelbe durch den weißen, die Hasen zerreißen einander und pfeifen zweistimmig Hasoweh»* [5,с.167]. Далі – це символ наближення голодної смерті на запалих щоках у главі «Löffel hin Löffel her»: *Die Heidrun Gast hatte schon das Totenöffchengesicht, das Schlitzmaul von einem Ohr zum andern, den weißen Hasen in den Dellen der Wangen und gequollene Augen»*. [5,с.174] Найбільш лячно «заєць» спливає в главі „Weißer Hase“ у молитві до Бога, тут він уже частина людини, пожираюча його зсередини істота – кат, врятувати від якого може лише Батько Небесний. Цей метафоричний образ насичений порівняннями – найзначущими для героя складовими життя: столова бляшанка, вагонетка у підвалі, рельси, шлак, ніж для хліба:

«Vater, uns jagt der weiße Hase aus dem Leben. In immer mehr Gesichtern wächst er in den Wangend eilen.

Noch nicht ausgewachsen, schaut er sich bei mir das Fleisch von innen an, weil es auch seines ist. Hasoweh.

Seine Augen sind Kohle, seine Schnauze ein Blechgeschirr, seine Beine Schürhaken, sein Bauch ein Wägelchen im Keller, sein Weg eine Schiene steil aufwärts zum Berg.

Noch sitzt er rosa gehäutet in mir und wartet mit seinem eigenen Messer, das auch das Brotmesser von Fenja ist. “ [5,с.184]

Наступною функцією повторів, на якій ми хотіли б зупинитися більш детально, виступає їх участь у створенні певного ритму художнього твору. На думку багатьох сучасних вчених (Богатова Ю.А.,Булаева Н.Є, Голякова

Л.О.), ритмізація грає вагому роль у «сприйнятті художнього тексту, в актуалізації ірраціонального підтекстового змісту» читачем. [1; 2]

Ритм являє собою регулярне повторення подібних і сумірних мовних одиниць, які виконують структурну, текстоутворюючу і експресивно-емоційну функції. Серед усього набору засобів створення ритму одним з головних, за результатами досліджень вчених, є синтаксис. У першу чергу довжина і структура речень – їх базові параметри – створюють ритмічний настрій. [1,с.142] Поряд з цим стверджується, що ритмізація прози будується на художній впорядкованості синтаксичних конструкцій, які сплетені різними видами повторів, паралельними конструкціями, ланцюжком епітетів або однорідних членів. [2,с.95] Саме цей набір засобів викликає відчуття ритму на підсвідомому рівні, що, в свою чергу, сприяє інтуїтивно правильному декодуванню читачем художнього замислу автора.

Говорячи про прозаїчні твори Герти Мюллер, не можна не відчутти поетичність її художньої манери, особливу, притаманну лише її авторському стилю, ритмічність текстів. «Atemschaukel» – гойдалка дихання, вдих-видих – задає тон твору, починаючи вже з його назви. Чергування вдиху та видиху віддзеркалює зміну настроїв оповіді: від повільно-замріяної до шалено-істеричної.

Яскравими прикладами сказаного можуть слугувати наступні уривку твору. У главі «Meldekraut» опис жахить табірному життю людей, які перетворюється на мішок з кістками, несподівано переривається майже віршованими рядками. Хворе уявлення засланця шукає порятунку на небі, у хмарах, втім, і сама природа залишається осторонь:

«...Oft gab es keine Wolke, nur einerlei Blau wie offenes Wasser.

Oft gab es nur eine geschlossene Wolkendecke, einerlei Grau.

Oft liefen die Wolken, und kein Haken hielt still.

Oft brannte der Regen in den Augen und klebte mir die Kleider an die Haut.

Oft zerbiss der Frost mir die Eingeweide...» [5, с. 19].

Анафоричне п'ятиразове повторювання темпорального прислівника «oft» на початку кожного з п'яти коротких паралельних речень створює ефект нескінченості та одноманітності табірної життя. Речення демонструють неквапливу тягучість самотності, майже гіпнотичну монотонність життя на контрасті з паралельним світом байдужої природи. Перелік всіх природних явищ, від хмар до морозу, перетворює прислівник «oft» у «immer». [6,с.138]

Втім, саме ритм допомагає головному герою вижити. Для того, щоб відмежуватися та захистити себе від усіх жахів перебування в трудовому таборі (від нескінченного почуття голоду, від болі, яка пронизує кожен клітинку тіла) протагоніст створює власний рівномірний ритм життя. Саме завдяки ритмічному повтору химерного рівняння: «1 рух лопатою = 1 грам хліба» (1 Schaufelhub = 1 Gramm Brot.), яке зустрічається в романі на багатьох сторінках (86, 91, 144 та 263), засланцю вдається перетворити свою нестерпну роботу в майже задоволення. Дублювання зазначеної фрази на початку та у кінці глави («Vom Hungerengel» [5,с.66]), створює враження, ніби письменниця надає читачеві незрозумілу аксіому, яку протягом оповіді з легкістю доказує. Так, глава починається «формулою життя», яку вивів головний герой «1 Schaufelhub = 1 Gramm Brot», – фраза, що на початку виступає як засіб вираження нової інформації. Зазначене речення подається на фоні повторення слів «Hunger» та його заміника «er» (дев'ять посилок протягом 6 речень) та «kommt». Синтаксис речень, розмір яких поступово спадає, створює ефект неминучості нестерпних мук голоду. Ритм цього уривка звучить уривчасто, знервовано, пульсуючи. А паралельний синтаксис конструкцій при переліку імен та причин померлих з'являється як неминучий вирок долі, що очікує на кожного засланця:

Aber die ersten drei Toten im Lager sind:

Die taube Mitzi von zwei Waggonen zerquetscht.

Die Kati Meyer im Zementturm verschüttet.

Die Irma Pfeifer im Mörtel erstickt. [5,с. 69]

Привертає увагу той факт, що зазначена назва «Vom Hungerengel» повторюється з інтервалом у 14 глав і впливає без змін посередині роману [5,с.66-71, 112]. Слід зазначити, що перша з глав нараховує п'ять сторінок, а друга – лише одну, на якій янгол голоду синонімічно згадується двадцять разів (der Hunger, der Engel, der Hungerengel, er, der Luftengel). У цьому контексті цікавим є той парадокс, що чотирнадцята глава закінчується словами „**Der Hunger ist kein Gegenstand**“ [5,с.70], а двадцять восьма починається та закінчується їх антитезою – „**Der Hunger ist ein Gegenstand**“ [5,с.112]. *Антитеза пронизує весь уривок: У першому випадку він є причиною страшної повсякденності, що змушує виснажливо працювати, красти, хворобливо фантазувати, вбивати, топитися. З'являючись вдруге у вигляді живої істоти, янгол голоду зводить з розуму: **Hungerengel denkt nicht. Er denkt richtig**».*

*«Immer ist der **Hunger** da.*

*Weil **er** da ist, **kommt er**, wann **er** will und wie **er** will.*

*Das kausale Prinzip ist das Machwerk des **Hungerengels**.*

*Wenn **er** kommt, dann kommt **er** stark.*

Die Klarheit ist groß:

1 Schaufelhub = 1 Gramm Brot.

***Der Hunger ist kein Gegenstand'** «*

Der Hunger ist ein Gegenstand. Der

Engel ist ins Hirn gestiegen Der

Hungerengel denkt nicht. Er denkt

richtig. Er fehlt nie. [...]Er sagt, er

kommt wieder, bleibt aber da. Wenn

er kommt, dann kommt er stark.

Die Klarheit ist groß:

1 Schaufelhub = 1 Gramm Brot.

Der Hunger ist ein Gegenstand.

Отже, лексичні повтори, паралельні синтаксичні конструкції, слова-лейтмотиви, анафоричні сильні позиції тексту (заголовок, початок і кінець твору) виступають важливим засобом забезпечення когезії тексту, допомагають читачеві правильно декодувати художній задум автора, створюють специфічну атмосферу твору, його ритмічність.

Література

1. Богатова ЮА. О роли экспрессивных синтаксических средств в создании ритмического рисунка художественного текста (на материале произведений англоязычной научной фантастики) / Богатова Ю.А., Булаева Н.Е. // Вестн. Кемер. гос. ун-та. - 2015. - № 2/3. - С. 141-144.
2. Голякова, Л. А. Ритм художественного произведения: коммуникативно-прагматический аспект / Л. А. Голякова // Вестник Пермского университета. Сер.: Российская и зарубежная филология. - 2011. - Вып. 3 (15). - С. 94-99.
3. Казаева Л.И. Виды и функции повторов в текстах поэтического и художественного жанра [Электронна версія] / Л.И. Казаева. – [Режим доступу]:
<http://www.ugrasu.ru/upload/iblock/37e/37ebc5f87060f813cc7302180f500d82.pdf>
4. Облачко И.Ю. Скрытые смыслы как компонент идиостиля С. Рушди и способы их представления : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Облачко И.Ю. ; [Барнаул. гос. пед. ун-т]. – Барнаул, 2005. – 23 с.
5. Müller H. Atemschaukel [Электронна версія] / Herta Müller. – [Режим доступу]:
http://vk.com/doc191299207_262629718?hash=f06609999df288070a&dl=ed1d9c9e7a8959d09d
6. Prak-Derrington E. Sprachmagie und Sprachgrenzen. Zu Wort- und Satz wiederholungen in Herta Müllers Atemschaukel [Электронна версія] / Emmanuelle Prak-Derrington. – [Режим доступу]:
http://hal.archivesouvertes.fr/docs/00/87/35/66/PDF/WHG_Spachmagie_mahrdt_prak_S133_bis_148.pdf